

Ђоко Кесић
СРПСКА ТРАГЕДИЈА
Вера Милетић и Јанко Јанковић

Ауторово издање

Уредник
Вељко Ђурић Мишина

Лектура и коректура
Александра Р. Мишић

Слог и прелом
Дејан В. Ђурић

Корице
Здравко Мирчета

Штампа
Графопринт, Горњи Милановац

Тираж
500

ISBN 978-86-907194-0-2

Copyright © 2024 by author

Ђоко Кесић

СРПСКА ТРАГЕДИЈА
Вера Милетић и Јанко Јанковић

Београд, 2024

Писање биографија две личности које су, свака на свој начин, обележиле једно бурно време, а чије су судбине накратко биле испреплетене, није нимало једноставно.

Да бисмо читаоцима приказали аутентичност и веродостојност одређених догађаја, рукопис смо обогатили архивском грађом насталој у кратком периоду; лако смо разрешили дилему да ли поштовати ондашњу лексику и правопис или прилагодити савременим нормама. Нисмо се дуго двоумили јер смо желели да документа објавимо у оригиналној верзији и форми.

Увод

Овај рукопис је у суштини нови покушај да се до краја разјасне улоге Вере Милетић, комунистичке илегалке која је под још увек неразјашњеним околностима крајем августа 1943. године упућена у Београд. Требало је да повеже разбијене ћелије Комунистичке партије Југославије (КПЈ) и Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ) које су биле на мети Четвртог одељења Специјалне полиције, односно Божидара Бећаревића и Светозара Вујковића – важних, а сурових и озлоглашених службеника колаборационистичке владе Милана Недића и немачког Гестапоа. Потом да успостави везу са Јанком Јанковићем, радником Специјалне полиције, а истовремено најзначајнијег комунистичког обавештајца у Београду и Србији од почетка окупације априла 1941. до 5. новембра 1943. године и њиховог пада. Милетићева и Јанковић су оставили значајан траг у илегалном комунистичком покрету у Београду.

Судбине су им се укрстиле на истом задатку у Београду. Познанство је трајало једва два месеца, а то време исписало је историју београдских комуниста и скојеваца. Срели су се седам-осам пута по исказу Вере Милетић у истрази у Специјалној полицији. У њиховим рукама била је судбина, успех и пораз комунистичких илегалаца у Београду, а самим тим и у целој Србији.

Бурне и на крају трагичне судбине Вере Милетић и Јанка Јанковића имале су један заједнички количник: револуција ипак једе своју децу! Према њима је нова, „безгрешна“ елита комунистичке Југославије починила низ неопростивих грехова на којима је та елита градила своје непостојеће велике успехе и победе и на крају у своје руке узела је улогу Свевишњег.

О Вери Милетић је писано првенствено због тога што је њен пад и исказ у истрази означен званично као највећа издаја у историји комунистичког покрета у Србији. О њој су исписане неколике студије, њена трагична судбина је и данас предмет спора: та издаја је заправо сеирење без питања: ко би од нас издржао страшно мучење којем је била подвргнута? Заправо, тај чин упирања прстом у комунисту „чији је задатак био да не призна“ је само светогрђе које подразумева да су комунисти безгрешни надљуди... А они то нису били!

***

Овај рукопис полази од претпоставке да је Вера Милетић, четири деценије постхумно, преко ћерке Мирјане Марковић, обликовала погубну политику званичне Србије. Та политика, преобликована у нову визуру траје и данас. Јер, Верина ћерка Мирјана је, због судбине мајке и непристајање на нечасну историјску улогу, пресудно утицала да врх српског вођства, на чијем је челу стајао њен супруг Слободан Милошевић, води погрешну политику у глобалном престојавању света.

Не мали број аналитичара и историчара Мирјани Марковић приписују озбиљну кривњу што српско политичко и државно вођство није разумело глобална светска престојавања после пада Берлинског зида, уједињења две Немачке и распада СССР. Мирјана Марковић је, по виђењу извесног дела слободномислећих и образованих Срба, пресудно утицала да Србија остане последњи бранилац комунизма у Европи. Заправо, блиски њихови сарадници су тврдили да је Мирјана Марковић сањала како ће њен муж постасти нови Јосип Броз Тито, челични лидер који ће наставити његово дело!

То сумануто политичко слепило најпластичније илуструју догађаји у Москви, који су се збили од 19. до 21. августа 1991. године, када је група високих безбедносних и војних лидера, предвођени директором КГБ Владимиром Крујчковим, покушала да ухапсе Михаила Горбачова, последњег председника СССР и председника Русије Бориса Јељцина и да сачувају Совјетски Савез. Годину пре тога Русија је усвојила „Декларацију о суверенитету“ са нужним законским документима. Побуњеници су имали идеју да одбране комунизам, да оживе већ упокојени СССР. На њиховој страни био је и део специјалних војних снага. Оружани окршај догодио се око Белог дома (зграде руског парламента) трајао је два дана. Побуна је угушена, првенствено заслугом грађана Москве. Побуњеници су ухапшени и касније адекватно кажњени.

Српско комунистичко вођство, предвођено Слободаном Милошевићем, подржало је побуњенике! Упућени тврде да је то био својеврсни „рукопис“ Мирјане Марковић која је сматрала да је Србији спас само у Совјетима. Српски, а и не мали број угледних страних историчара су оценили да је Србија овим чином сама себи одредила сурову судбину у годинама распада СФРЈ, па и после тога. Та мантра нас прати и данас.

Додатно, Србија, не случајно, последња је од свих бивших југословенских република увела вишепартијски систем, иако је у својој историји баштинила богатство вишестраначја и демократије.

***

Судбина Јанка Јанковића је заправо прича о Србима, који су и данас у дубини душе остали комунисти, а која се држи заборавља истинског херојства човека, који је из сопствених патриотских убеђења спасао толико младих живота у окупираном Београду 1941–1944. и постао најзначајнији комунистички обавештајац у том граду и Србији тог доба. Уместо да га на адекватан начин славе, Срби су га заборавили и гурнули на сметлиште историје.

Овај рукопис представља покушај разјашњења узрока и последица трагичних судбина ово двоје људи, у нади да ће допринети промени и стварању другачијег виђења нас и сопствене историје, која нам се једнако трагично понавља. Углавном нашим пристанком, јер као да увек следимо погрешну идеју!

ПРВИ ДЕО

1. Хероји или издајници

Вера Милетић и Јанко Јанковић су до данас неиспричана прича. Заправо, они су велика тајна. После ослобођења 1945. године, Благоје Нешковић, први човек Покрајинског комитета Комунистичке партије Југославије за Србију, предлагао је да Јанка Јанковића и Цветка Црњака, блиских сарадника са комунистима, постхумно одликују орденима народних хероја. Међутим, Нешковић је 1952. године пао у немилост Јосипа Броза, искључен из Партије, па је иницијатива о Јанковићу и Црњаку заборављена. Јанка Јанковића су заборавили, а Веру Милетић трајно осудили за велеиздају!

Вера Милетић и данас носи ту круну велеиздаје, ма колико то било нелогично и престрого. То је крајње деликатна и неодмерена одлука. Она је, после сагледавања свих историјских чињеница, у суштини, жртвено јагње. Сексуално искоришћавана од стране Петра Стамболића и Момчила Моме Марковића, много је знала, и послата у осињак Београда да ради посао којем није дорасла – што је свакако било јасно Благоју Нешковићу и другим члановима из врха Покрајинског комитета за Србију. Милетићева је заправо нека врста романтичне хероине: да је рођена у САД или Енглеској, о њеном животу би било снимљено толико великих филмова и телевизијских серија. На крају, осудили су је они који нису били безгрешни. Њихови греси, у поређењу са њеном издајом су неупоредиво већи и крвавији.

***

О Јанку Јанковићу, из крајње непознатих разлога, није писано много, ако изузмемо фељтонистику, у којој су коришћене махом неутемељене тврдње. У поређењу са његовим заслугама за успехе илегалног комунистичког покрета у Београду и шире, он је некако склањан, гурнут у историјску ропотарницу, потпуно заборављен. Због чега? Једино могуће објашњење је – да је о комунистичким српским лидерима које је постреволуционарна плица избацила у сам врх државне и партијске хијерархије, а трајали су све до 1990. године – знао много. Нарочито оно што би велике вође да забораве! Имали су озбиљне разлоге – Јанковић је био шеф картотеке Четвртог антикомунистичког одељења Специјалне полиције. У карто-

теци су била поверљива документа о предратним комунистичким лидерима, а у тим документима свакако, било је и много чега што би бацало сенку на њихове велике биографије, првенствено искази ухапшених комуниста који су, у соби Бошка Бећаревића, челника Специјалне полиције, током сурових испитивања признавали све што су знали. О томе сведочи и прича о политичком третману преживелих комунистичких илегалца у Београду. Нова власт преживеле илегалце стављала је на лед.

Одмах после победе, револуција није била доследно строга према Јанку Јанковићу. Бранислав Божовић, млади партизан, после високи службеник Државне безбедности и шеф Архива Савезног секретаријата унутрашњих послова СФРЈ, у књизи *Специјална полиција у Београду 1941–1944* бележи: „На Новом гробљу у Београду створена је после рата Алеја великана. Ту се налазе и два гроба, на којима стоје имена Јанка Јанковића и Цветка Црњака, уклесана у незаборав слободарског Београда“. То је била једина званична почаст Јанку Јанковићу, мада ни она није рабљена у потоњим историјским и другим истраживањима и проучавањима.

С тим у вези занимљива је прича како је Јанку Јанковићу касније подигнуто још једно спомен-обележје. Дана 29. априла 1972, то јест двадесет осам година после његовог стрељања, заслугом Војислава Петровића, једног од преживелих хапшеника и заточеника логора Бањица, подигнут је Спомен-дом Јанка Јанковића. Испред Дома налази се три метра висок споменик од гранита. „Скромној свечаности у селу Завлака, 47 километара удаљеном од Ваљева, на путу према Лозници, присуствовао је и Јанков син, инжењер Драган Јанковић“, бележи Бранислав Божовић. Спомен дом у Завлаци, подигнут је, уз прећутно знање власти, које су, незванично, тајно финансирале овај пројекат, али у јавној манифестацији имао је приватно обележје. Нико из власти, чак и локалне, није присуствовао тој свечаности осенчене носталгијом. Овај чин никако није безначајан, напротив. Ако је Партија заборавила хероја Јанковића, народ и његови саборци из београдских ратних дана – нису. Што је разлог више да пишем ову књигу.

Друго „званично“ признање Јанку Јанковићу одао је његов родни град. У његовом Крагујевцу, после пада комунизма, Јанко Јанковић је добио своју улицу. Доказ да неки, не бројни, Срби имају у билу зрнце историјске правде и патриотизма, што је опет још разлог више да пишем ову књигу.

2. Досије (не)крије тајну?

Зашто опет о Вери Милетић? Упркос тонама исписаног папира, о кандидату за секретара Месног комитета Београда Комунистичке партије Југославије, пре тога члану Окружног комитета за Пожаревац, уопште не значи да је „Случај Вере Милетић“ објективно разјашњен до краја, а тек да су у целини сагледане последице тако ригидног става Комунистичке партије Југославије. На крају, последњих година у јавном политичком и научном говору све су присутније оцене да је у њеном случају „револуција престога судила“. Тим пре што је живот исписао нову трагичну сагу о менталној вези мајке Вере Милетић и њене ћерке Мирјане Марковић. Јер, ћерка Мирјана, супруга Слободана Милошевића, моћног председника Савеза комуниста Србије, а касније и председника Републике Србије, имала је важан, можда и пресудан утицај на званичну политику Србије у вртлогу распада СФРЈ и грађанских ратова који су то произвели. У јавном говору у Србији, крајем прошлог века, Мирјана Марковић обележена је као највеће зло које је на овим просторима носило сукњу.

Директна прича о Вери Милетић и Мири Марковић вратила нам се у сведочењу Душана Ступара, бившег начелника Ресора Државне безбедности за Београд, који ми је причао да је био „сведок и жртва патолошке мржње госпође Марковић према породици Стамболић“. И не само према њима. Ступар је приповедао да је то његово поменуто сазнање почело тако „што ме је уочи чувене Осме седнице ЦК СК Србије 1987. звао мој главни шеф Светомир Лаловић, републички секретар за унутрашње послове: „Ти оно читаш све што ти дође до руке? Свакако ти је познато да Служба има досије Вере Милетић, она је мајка оне...“

„Знам да има досије“, одговорио сам.

„Види, Петар Стамболић ме је молио да му дам тај досије на реверс, вратио би га за неколико дана. Хајде, молим те, да му учинимо то, јавиће се он или ће послати некога из свог обезбеђења, знаш то су наши момци, са реверсом. Ајде, учини то...“ рекао је Лаловић.

Наредног дана дошао је момак са реверсом, ја сам му, по наређењу Светомира Лаловића, дао досије Вере Милетић. То је био почетак приче. Пошто је на Осмој седници победио Милошевић, а ја сам био приватно близак са Иваном Стамболићем, у Служби се

поставило питање зашто је досије о Вери Милетић уступљен Петру Стамболићу. У том досијеу који сам читао, детаљно се описује „највећа и најсрамотнија провала“ у револуционарној историји комунистичке Србије, али пишу и неки други детаљи. Тамо је записано да је Вера Милетић била у емотивној вези са Петром Стамболићем пре Моме Марковића.

У Служби је оформљена Комисија да истражи како је досије Вере Милетић доспео у руке Петра Стамболића. Светомир Лаловић је сведочио да ми је наредио да досије дам Петру Стамболићу, па су ме ускоро избацили из Службе „због грубог кршења кодекса Службе.“

„У накнадним размишљањима почео сам да схватам сву фрустрацију другарице Марковић, због наслеђа које је као ћерка 'издајника револуције' носила од раног детињства па до краја живота, и свакако увек имала сумњу на улогу Петра Стамболића у трагичним страдањима своје мајке. Ту је и страх Петра Стамболића, народног хероја, револуционара који је у Србији и СФРЈ обављао бројне важне функције. Он је страховао да у досијеу Вере Милетић нема нешто, што он, верујем, крије у себи али у страху да други не сазнају“, говорио је Душан Ступар.

О овом психотрауматском феномену причао сам са угледним колегом и великим југословенским и српским новинаром Славољубом Ђукићем. Слава и ја се дуго познајемо, али враћам се нашим разговорима из 2016. године. Налазили смо се данима, причали о свему, то „о свему“ значи о новинарству и о политици.

Слава је био феномен, од њега би сви почетници у новинарству, па и историчари, морали да уче извесне ствари о занату. Он се држао принципа – сваки разговор са политичарем ваља записати истог дана, уколико разговор није сниман електронски. После се ти разговори таложе и вешта рука почне да прави мозаик. На крају, покојни Славољуб Ђукић био је најтемељитији истраживач и хроничар важних политичких догађаја после Другог светског рата у Србији.

О Мири Марковић, Славољуб Ђукић ми је рекао: „Са њеним политичким ставовима и радом који је нанео озбиљну штету Србији, никад се нећу сложити. Али, жао ми је што у мојим белешкама о Мири Марковић нисам стигао да истражим ту њену патолошку везаност са мајком Вером Милетић, коју никад није видела. Вера је својој ванбрачној ћерки дала име Мира – Мирјана, што је било

њено кодно-конспиративно партизанско име. Девојчица је расла у атмосфери где су јој дали надимак „Баца“ што значи „одбачена“... Па и та њена издаја, у тадашњем партијском врху је престрого оцењена. Сећам се да сам у архивима о београдским илегалцима током окупације 1941–1945. године пронашао да је пре њене „издаје“ у Београдској партијској организацији било више провала. После једне од њих било је ухапшено неколико стотина лица. А Петар Стамболић, који је тада, док је Вера радила у Београду, такође био ту, он је један од ретких комуниста којем ништа ње фалило после те „велике провале“. По свему што сам после чуо у разговорима високих партијских функционера, улога Петра Стамболића је била под великом сумњом“ причао ми је Славољуб Ђукић.

Дефинитиван суд Партије и ондашње историје о „провали Вере Милетић у јесен 1943. године изрекао је Александар Ранковић на Петом конгресу Комунистичке партије Југославије 1948. године: „Кукавичко, издајничко и провокаторско држање појединаца, као што су Ратко Митровић, Василије Буха, Вера Милетић и Андрија Хебранг, који су капитулирајући пред непријатељем ради спасења свог кукавичког живота постали оруђе окупатора и класног непријатеља.“

Са овим страшним и неприкосновеним судом Партије о Вери Милетић колоквијално нису се сви слагали, али једина особа која је то „скоро осветнички“ прихватила и цео живот посветила напорима да се скине неправедна љага са Вере Милетић, била је њена ћерка Мирјана Марковић. То је дошло до врхунца кад је постала прва другарица – дама Србије.

О овом постхумном животу трагичне личности Вере Милетић није много писано, мада су њен живот и дело, скоро у потпуности био провокација за новинаре, публицисте, а богами и за литературе. Јер њен живот је заправо велика српска трагедија.

***

Опширан и драгоцен текст Дарка Худелиста „Четири проклетства Вере Милетић: Судбина мајке Мире Марковић која је одредила и њену судбину“ (*Недељник* 14. 4. 2019.) пише управо о томе. Аутор је разговарао са Добрицом Ћосићем, који је у то ратно време објављивао текстове у *Гласу* (гласило Народноослободилачког фронта Србије), у којем је сарађивала и Вера Милетић.

„Читао сам те њене текстове у *Гласу*... Вера Милетић је била

жена лепе писмености. Врло лепе писмености: Ја дубоко саосећам са судбином Вере Милетић... Она је оклеветана на најгори могући начин. Ружан, ружан начин.“

На питање о траумама Мире Марковић због судбине мајке Ђосић прича: „Мира Марковић је трагична личност, са таквим повредама душе да је просто била предодређена за несрећан живот, за несрећне одлуке, за искључивост, за мржњу, за грандоманију... Она је била жена с врло великим амбицијама. То је био реванш за мајчин пораз, мајчину несрећу, трагедију... Ја сам ту њену интимну драму разумео, и увек сам осуђивао окрутност бољшевичку, окрутност Титових присталица и Партије, што су тако строго, тако свирепо судила ту мученицу!“

***

Размишљања и дилеме Славољуба Ђукића допуњавају ту слику о улози Петра Стамболића у паду и страдању Вере Милетић, слику која је била пресудна у фрустрацији њене ћерке Мирјане Марковић.

„Мени је др Венцеслав Глишић, најтемељнији историчар који је непосредно после рата истраживао комунистички покрет у Србији, рекао да је Петар Стамболић, један од тројице главних људи у Покрајинском комитету КПЈ за Србију од лета 1943. имао нека чудна понашања и чудне поступке у та непуна два месеца – у септембру и почетком октобра 1943, колико је Вера Милетић деловала у својој специјалној мисији у Београду. Њу је крајем августа 1943. довео политички комесар ПК КПЈ за Србију др Благоје Нешковић. Док Вера Милетић очајнички чини све од себе, повезујући покидане конце растурене и практично непостојеће београдске партијске организације, Петар се скрива по Београду, има рањену ногу; а кад је Вера ухапшена 5. октобра 1943. Петар уместо да јави осталима шта се догађа, да се склањају, наређује да се склања архива ПК и оружје, а не људи.“

У бројним архивским документима стоји сумња да је управо Петар Стамболић био један од утицајних партијских угледника који су ширили гласине о издаји Вере Милетић. Сам Добрица Ђосић је био изричит: „Не искључујем ту могућност... Апсолутно, Пера Стамболић у том београдском руководству, у својој београдској фази, док је био илегалцац, није сасвим чист човек. О томе се шапутало... Шапутало се да то доба није било славно за његову личност.“